

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83908,Waga-Stanislaw-Florian-Antoni.html>
2023-12-04, 06:43

Waga Stanisław Florian Antoni

WAGA Stanisław Florian Antoni (8 V 1799, Grabowo k. Łomży – 23 XI 1890, Warszawa), zoolog, humanista, bibliofil, podróżnik i muzealnik. Syn ziemian Bernarda i Agaty z Gutowskich, starszy brat botanika Jakuba.

Gimnazjum pijarów w Warszawie ukończył w 1817 i tam został nauczycielem języka polskiego i przyrody. W roku akademickim 1818/19 studiował na Królewskim Uniw. Warszawskim, m.in. filologię klasyczną i język hebrajski. Za studencką *Rozprawę o naukach przyrodzonych* (1819) otrzymał stypendium zagraniczne, które zrealizował, studiując nauki przyrodnicze na uniwersytecie w Berlinie (1820–22) i specjalizując się w ornitologii. Zapoznał się także z zakładami zoologicznymi w Lipsku, Wittenberdze i Królewcu. Powróciwszy do Warszawy uczył w wojewódzkiej szkole pijarów, a następnie także w Liceum Warszawskim oraz w Inst. Guwernantek (późniejszy Inst. Aleksandryjski Wychowania Panien); dorywczo nauczał także w innych szkołach oraz udzielał korepetycji prywatnych. W 1847 objął stanowisko kustosa biblioteki i archiwum rodziny Pusłowskich, z którymi później (od 1861) rozpoczął serię wypraw do obszarów egzotycznych, głównie rejonu śródziemnomorskiego, lecz także Afryki Wschodniej (Egipt, Nubia, Sudan) oraz Bliskiego Wschodu. Czynności kustosa, jak i działalność ekspedycyjną, kontynuował następnie u Branickich, z którymi związał się od 1870, opiekując się ich księgozbiorem i bogatymi kolekcjami przyrodniczymi, zarówno w Warszawie, jak i we Francji (Paryż i Montrésor nad Loarą).

Jako zoolog był przede wszystkim wszechstronnym taksonomem i do lat 60. XIX w. jedynym z Polski, znanym szeroko w Europie, autorem opisów nowych dla nauki taksonów gatunkowych i rodzajowych z kilku grup bezkręgowców. Jego najbardziej spektakularnymi odkryciami

były: największa spośród skoczogonków – mechowatka *Achorutes* (ob. *Tetrodontophora*) *bielanensis* (1842) z Bielan warszawskich oraz dżdżownica *Lumbricus* (ob. *Eisenia*) *lucens* (1857) i krocionóg *Glomeris* (ob. *Trachysphaera*) *costata* (1858) z Ojcowa. Z gatunków fossylnych (z bursztynu bałtyckiego) opisał chrząszcza jelonka *Palaeognathus succini* (1883) z bardzo pierwotnej podrodziny *Lampriminae*, występującego obecnie tylko na południe od równika. Spośród kręgowców opracował (1876) odkrytą i przyslaną mu przez L. Młokosiewicza salamandrę kaukaską (*Salamandra caucasica*). Nie miał wyraźnej specjalizacji systematycznej, ale w badaniach faunistycznych i biologii rozwoju preferował niektóre stawonogi, np. wiję. Był prekursorem badań owadów szkodliwych dla gospodarki, a proponowane sposoby zwalczania opierał na metodach biologicznych już w latach 30. XIX w. Znaczenie gospodarcze miały także jego badania ichtiologiczne (zarybianie wód, doskonalenie rybactwa). Jego wykształcenie humanistyczne objawiało się w zainteresowaniu historią zoologii polskiej; opracował biografie kilku wcześniejszych lub współczesnych mu przyrodników (od K. Pertheesa i K. Kluka po A.R. Estreichera i K. Tyzenhauza). Jako bibliofil kolekcjonował starodruki zoologiczne, zwłaszcza z epoki przedlinneuszowskiej (najstarsze z XVI w.). Gromadził też archiwalia rękopiśmienne, a sposobów ich pozyskiwania, zapewne nie zawsze legalnego (np. rękopisów K. Pertheesa i S. Batysa Gorskiego – skonfiskowanych przez ochronę carską) nie zdradził nikomu. Utrzymywał kontakty z księgarzami i antykwariuszami w kilkunastu miastach europejskich, którzy nadsyłali mu katalogi zarówno nowości wydawniczych, jak i publikowanych „białych kruków” z poprzednich wieków oraz skupowanych rękopisów przyrodniczych. W ten sposób zdobył np. starodruk M. Cygańskiego *Myślistwo ptasze* z XVI w., który przygotował do kolejnego opublikowania w „Sylwanie” (1841). Tłumaczył z obcych języków wartościowe przyrodnicze dzieła zagraniczne, m.in. dwutomową *Historię obyczajów i zmyślności zwierząt* J.J. Virey’a (wyd. polskie 1842–44) i *Zoologię* H. Milne-Edwardsa (wyd. 1848), które uzupełniał licznymi przypisami oraz znajdował sponsorów na pokrycie kosztów ich publikowania w kraju.

Położył też duże zasługi dla organizacji życia naukowego w kraju. W połowie lat 50. XIX w. był pomysłodawcą i nieformalnym kierownikiem naukowym słynnej „wyprawy naturalistów” do Złotego Potoku i Ojcowa z udziałem kilkunastu przyrodników (geologów, botaników, zoologów i in.), co było pierwszym przypadkiem realizacji kompleksowych badań przyrodniczych w naszym kraju. Wobec utrudnień w powoływaniu stowarzyszeń naukowych w zaborze rosyjskim, potrafił skupić wokół redakcji „Biblioteki Warszawskiej” (w której prowadził dział przyrodniczy) grono faunistów odbywających częste zebrania i referujących stan swoich badań, co było jakąś namiastką działalności towarzystwa zoologicznego; w późniejszych latach wspierał radą podobną inicjatywę redakcji „Pamiętnika Fizjograficznego” w Warszawie. Uczestniczył w życiu naukowym ważniejszych stowarzyszeń przyrodniczych (lub mających działy przyrodnicze) w Europie: TNK (członek korespondent), Komisji Fizjograficznej TNK (a później AU), był współzałożycielem Société (Cuv.) Zoologique i członkiem Société Entomologique de France w Paryżu oraz Entomologische Verein w Szczecinie. Otrzymał godność członka honorowego m.in. Tow. Rolniczego w Królestwie Polskim (1859), poznańskiego TPN (1859) i Russkogo Entomologičeskogo Obszczestwa (1860). Wspierał warszawski Gabinet Zoologiczny i pośredniczył często przy zakupach kolekcji i eksponatów do jego wyposażenia. W ten sposób zostały nabyte dla Gabinetu kolekcje przyrodnicze A.R. Estreichera z Krakowa (1852), które w XX w. w Warszawie uległy zniszczeniu częściowo w pożarze budynku Państwowego Muzeum Zoologicznego (1936), a następnie w czasie powstania warszawskiego (1944). Natomiast ocalały dla przyszłych pokoleń kolekcje, biblioteka starodruków zoologicznych i archiwalia W., które po jego śmierci zostały w 1891–93 zakupione od spadkobierców przez Komisję Fizjograficzną AU i przewiezione do Krakowa; wchodzi one obecnie w skład kolekcji i księgozbioru Inst. Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN oraz zasobów Archiwum Nauki PAN i PAU.

SBP (K. Kowalska).

K. Estreicher: *Zestawienie przedmiotów zawartych w 136*

tomach Biblioteki Warszawskiej z lat 1841–1874 przez..., Wrocław 1874; K. Kowalska: *Antoni Waga i jego związki z ziemią łomżyńską*, [w:] *Rodzina Wagów w kulturze polskiej*, Warszawa 1974; J. Pawłowski: *Historia Krakowskiego Muzeum Przyrodniczego – Batalia o spuściznę Antoniego Wagi*, „*Wszechświat*” 1995, t. 96, nr 1; tegoż: *O faktycznych i domniemanych autorach „Sprawozdania z podróży naturalistów...”*, [w:] *Zróżnicowanie i przemiany środowiska przyrodniczo-kulturowego Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej*, t. 3 – suplement, Ojców 2005; tegoż: *Rękopisy entomologiczne Karola Perthéesa w Bibliotece Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN w Krakowie. W 110 rocznicę ich pozyskania*. „*Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*” R. L (2005) + wkł. nlb. (fot. 1-5); tegoż: *Wyprawa naturalistów w lecie 1854 roku jako wyraz integracji środowiska przyrodników Królestwa Kongresowego i precedens kompleksowych badań fizjograficznych w Polsce*, [w:] *Sprawozdanie z podróży naturalistów odbytej w r. 1854 do Ojcowca* (reprint trzech części z „*Biblioteki Warszawskiej*” 1855–57, z dodatkiem komentarzy, z wykazami gatunków oraz indeksami), Ojców 2006.

Jerzy Pawłowski

[Poprzedni](#)
[Następny](#)